

СПЕЦІАЛЬНІ ТА ГАЛУЗЕВІ СОЦІОЛОГІЇ

УДК 316.74:2+316.4+316.32

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2025.4.18>**Борінштейн Євген Руславович**

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософських і соціологічних
студій та соціокультурних практик
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-0323-4457

ВПЛИВ РЕЛІГІЇ НА СОЦІОКУЛЬТУРНУ ТРАНСФОРМАЦІЮ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА: ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ СОЦІОЛОГІЇ МОРАЛІ

Актуальність дослідження. Релігія як система світогляду і спосіб життя зберігає свою роль одного з провідних регуляторів соціальних відносин в сучасному світі. Дослідники відзначають факти все зростаючого тяжіння до релігії з боку різних соціальних і культурних груп людей.

Сучасна соціокультурна ситуація на планеті дозволяє зробити висновок, що релігія буде зберігати у всеосяжному майбутньому свою роль фундаменту універсальних етичних приписів, необхідність звернення до яких буде постійно наростати. Релігійна мораль як система норм, що обмежують матеріальні потреби людини і переорієнтують її на гуманітарну складову життя-забезпечення, цілком може бути використана з певними корективами в сучасній ситуації.

Релігія зберігає своє значення в даний час і як спосіб знаходження окремою людиною стійких основ свого існування. Все це свідчить про значний потенціал сучасних релігій впливати на культуру сучасної людини і, отже, про збереження ними ролі витоків і провідників соціокультурних трансформацій.

Метою роботи є вплив релігії на соціокультурну трансформацію сучасного суспільства в контексті значущості моральної складової. **Об'єкт і предмет дослідження.** Об'єкт дослідження – релігія як елемент соціальної системи. Предмет дослідження – вплив релігії на соціокультурну трансформацію сучасного суспільства.

В якості **теоретико-методологічної основи дослідження** можемо виділити: аналіз наукової літератури; порівняльний метод; системний підхід; історичний метод; метод вторинного аналізу соціологічних досліджень.

Результати. Особливість релігійного світогляду полягає в тому, що будь-яка окрема подія має сенс в силу її зв'язку із загальною картиною світу, в його трансцендентальному значенні. Релігія транслює культуру вибірково, зводячи її до такого загального фактору, який виражає єдність всієї конкретної культури. Сучасний світ характеризується посиленням ролі впливу релігії на ідентичність особистості, соціальних і культурних груп. У фокусі уваги сучасного наукового знання знаходиться вплив релігійного чинника на цивілізаційні процеси в суспільстві, зокрема на соціокультурну трансформацію. Дана ситуація в сукупності з видозміною функціонування моралі як соціального інституту вимагає перегляду концептуально-понятійного континууму, інтерпретативного потенціалу і методів пропаганди системи загальнолюдських цінностей.

Ключові слова: релігія, мораль, соціологія релігії, соціологія моралі, соціокультурна трансформація, загальнолюдські цінності, система цінностей, гуманізм, сучасне суспільство, суспільство метамодерну.

Вступ. Соціологічні та соціально-філософські проблеми релігії привертають увагу багатьох сучасних мислителів. Віра в надприродні істоти, яка супроводжує людину на протязі всього її буття з давнини, часто ставала об'єктом аналізу. Багато з найбільших філософів, істориків, соціологів, культурологів, педагогів, психологів зачіпали тим чи іншим чином проблеми віри, пропонуючи свою інтерпретацію, але все ж актуальність сучасного осмислення релігійних відносин не падає, а зростає.

Нам здається, що причини цього кореняться в стані сучасного людства, яке знаходиться на порозі так званої «антропогенної катастрофи», і це носить у своїх глибинних витоках соціокультурний характер. Її ознаки все більш видимі – розпад цілих суспільств і атомізація індивідів, страх перед ядерною війною і фобія «іншого», наростання протиріч між економічно розвиненими і нестабільними державами, триваюча нігілізація цінностей і становлення нових, часто потворних утворень антикультури, квазірелігії, фундаменталізму. Ми практично повертаємося до «темних віків» людської історії з загрозою омнециду, яка є все більш реальною. Регрес до «нової» епохи язичництва вже зараз визначається як важливий соціокультурний фактор майбутнього розвитку людства. Зараз ми присутні при унікальному явищі народження сотень і тисяч так званих «нових релігій» («штучний інтелект», «цифрове суспільство», «криптовалюта» і так далі), що дає дослідникам можливість наочно уявити ситуації, що дійшли до нас з міфології і древніх ідолів. Завдяки знеціненню системи загальнолюдських цінностей, позбавленню пріоритету моралі, ми поступово повертаємося в період «осьового часу», який заклав майже три тисячоліття тому основні координати для подальшого руху людей.

Саме соціокультурна трансформація сучасного суспільства і релігії сьогодення створюють фундамент соціоматриці розвитку культури на майбутнє, осмислити дані перетворення – фундаментальне завдання людської думки».

Досвід минулих епох, повинен допомогти нам повніше задіяти гуманістичний потенціал релігії в сьогоденні і майбутньому. Для цього необхідно переосмислити вплив, який чиниться на суспільство, з боку релігії і визначити перспективи його зростання або зниження в майбутньому, причому ці суперечливі процеси в різних умовах і системах можуть проходити одночасно.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження – показати вплив релігії на соціокультурну трансформацію сучасного суспільства в контексті значущості моральної складової.

Зазначена мета послідовно розкривається в наступних завданнях дослідження:

- виявити значущість релігійної свідомості на основі аналізу предмета релігійної віри, дослідити основні компоненти релігійного комплексу, що забезпечують виконання релігією її соціальних функцій;
- проаналізувати теоретичну базу, що концептуалізує проблему впливу релігії на соціокультурну трансформацію сучасного суспільства;
- виявити зміст соціокультурної трансформації сучасного суспільства, спираючись на систему загальнолюдських цінностей;
- обґрунтувати авторське розуміння механізму впливу релігії на соціокультурну трансформацію сучасного суспільства;
- дослідити сучасну роль соціології моралі як базису гуманістичних відносин.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є релігія як елемент соціальної системи. Предметом дослідження виділяємо вплив релігії на соціокультурну трансформацію сучасного суспільства, систему загальнолюдських цінностей на основі пріоритету моралі.

Теоретико-методологічні основи дослідження. Вивчення ролі релігії в контексті соціокультурної трансформації сучасного суспільства передбачає розгляд суті цього феномену життя людини, дослідження характеру закономірностей цілісного соціального процесу, а також виявлення значення системи загальнолюдських цінностей і розвитку соціології моралі як важливої системи життєзабезпечення продовження життя людства.

Релігія стає справжнім об'єктом теоретичного розгляду тільки з появою філософського мислення в Стародавній Греції. Релігійно-філософські трактати Китаю та Індії ще не виходять повною мірою за межі релігійного світогляду. Однак і в них можна знайти досить цікаві міркування щодо соціального буття релігії, її впливу на суспільні структури.

Повною мірою рефлексія стосовно релігії здійснюється в грецькій думці. Ксенофан, Демокріт, Епікур вказували на зв'язок релігії з соціальними умовами людського буття. З інших позицій цей факт відзначав і Платон.

Багатопланові дослідження релігії проводяться в Новий час: можна виділити гносеологічне, аксіологічне, соціологічне, етнографічне напрямки у вивченні релігії.

Мислителі епохи Просвітництва акцентували свою увагу на гносеологічному (Гольбах, Дідро, Вольтер) і соціологічному (Мельє, Руссо, Гольбах) дослідженні релігії. Тоді ж була висунута теза про те, що релігія – помилкове знання, яке використовується як знаряддя гноблення.

Німецькі вчені, а потім корифеї німецької класичної філософії усувають трансцендентність розуміння Абсолюту, виявляючи ті умови, які забезпечують його вираження в духовному досвіді реальної історичної особистості. У роботах Канта і Гегеля релігія осмислюється як моральна ідея, що забезпечує гуманістичний характер міжособистісних відносин. Ця тенденція знайшла своє логічне завершення в роботах Л. Фейєрбаха, який прийшов до розуміння Абсолюту як об'єктивізації сутності людини. К. Маркс, спираючись на роботи французьких мислителів епохи Просвітництва, вперше дав аналіз релігії як перетвореної форми свідомості, ґрунтуючись на вивченні суспільної структури. Ці ідеї Маркса знайшли розвиток в роботах Ф. Енгельса. Релігія, з точки зору ряду вчених, втрачає свій власний зміст (як і інші способи мироосмислення людини) і стає неадекватною формою усвідомлення людиною своїх виробничих відносин.

Ідеї Маркса щодо соціального буття релігії мали евристичне значення, ставши стимулом для вивчення впливу релігії на суспільні відносини, розпочате М. Вебером і В. Зомбартом. Ці дослідження були підготовлені розвитком конкретних релігієзнавчих досліджень і позитивної соціальної науки в другій половині XIX століття. Зокрема, провідний представник соціологічного інституціоналізму другої половини XIX століття Е. Дюркгейм на основі емпіричних досліджень суспільства став розглядати релігію як соціальний інститут, що забезпечує цілісність суспільної системи. Він виходить з розуміння релігійного обряду як такого способу об'єднання людей, основною функцією якого є продукування сильних позитивних почуттів. В обряді, вважав Дюркгейм, людина відчуває підтримку з боку інших, яка для нього дуже важлива. Сильне позитивне емоційний зміст забезпечує прагнення індивідуума постійно відтворювати його. Тут відзначається та обставина, що людина знаходить своє здійснення тільки в процесі спілкування, його справжнє існування – це буття в інших і через інших, а релігія є вираженням певного способу спілкування людей.

Фундаментальна теоретична база для вивчення впливу релігії на соціокультурні трансформації виникає з появи соціології Т. Парсонса, яка пропонує модель суспільства як цілісної сукупності різних сфер, кожна з яких не втрачає своєї специфіки у взаємодії один з одним. З 20-х років XX століття провідним стає підхід до релігії як перетвореної форми свідомості, який розробляється в гносеологічному, культурологічному та соціологічному аспектах.

Необхідно зазначити, що в сучасному науковому знанні значний внесок в розуміння соціокультурної трансформації внесли українські вчені В.Ю. Антонова [1], Ф.М. Канак [2], С.Л. Катаєв [3], І.С. Копера [4], В.В. Танчер [5] та інші. Також багато робіт з контексту даної роботи у її автора [6–10].

У роботі використана слідкуюча методологія: аналіз наукової літератури, порівняльний метод для зіставлення різних теоретичних підходів, системний підхід для розгляду релігії як цілісного соціального інституту, а також історичний метод для аналізу конкретних випадків впливу релігії на суспільство. Для узагальнення емпіричних даних застосовано метод вторинного аналізу соціологічних досліджень релігійності населення України.

Результати дослідження. Сучасне розуміння релігії як окремої галузі соціологічного знання почало формуватися наприкінці XIX – на початку XX століття. Еміль Дюркгейм, Макс Вебер та Карл Маркс по-різному розуміли суть релігії, але всі вони визнавали її центральне місце в житті суспільства [11]. Їхні концепції заклали фундамент для подальшого розвитку соціологічного аналізу релігійних явищ.

Еміль Дюркгейм визначав релігію як систему вірувань та практик, пов'язаних зі священними речами [12, с. 34]. Для нього релігія була насамперед засобом підтримання соціальної згуртованості. Дюркгейм стверджував, що релігія допомагає об'єднати членів суспільства через спільні

ритуали та символи. Священні об'єкти та церемонії створюють колективну свідомість, яка зміцнює соціальний порядок [12, с. 34–51]. У своїй найвідомішій праці «Елементарні форми релігійного життя» він проаналізував тотемізм австралійських аборигенів і дійшов висновку, що в релігії суспільство насправді поклоняється самому собі. Релігійні символи втілюють соціальні цінності, а ритуали підтримують соціальну солідарність [12, с. 141–145]. Дюркгейм розрізняв священне і профанне як дві протилежні категорії людського досвіду. Священне – це те, що відокремлене, заборонене, гідне особливої пошани. Профанне – це звичайне, повсякденне, доступне. Релігія виникає там, де проводиться чітке розмежування між цими сферами [12, с. 33–48]. Колективні обряди та ритуали періодично відновлюють зв'язок зі священним, що зміцнює соціальні зв'язки між членами спільноти.

Макс Вебер, на відміну від Дюркгейма, розглядав релігію як чинник соціальних змін. У своїй праці «Протестантська етика і дух капіталізму» він показав, як певні релігійні переконання сприяли розвитку капіталізму в Європі. Вебер доводив, що ідеї кальвінізму про покликання та аскетизм у поєднанні з активною діяльністю створили культурні передумови для економічного розвитку. Протестантська етика заохочувала працьовитість, ощадливість, раціональну організацію праці – якості, необхідні для капіталістичного підприємництва [13, с. 53–92]. Для Вебера релігія була насамперед типом мотивації соціальної поведінки. Він аналізував, як релігійні ідеї впливають на економічну діяльність, соціальну стратифікацію, політичну владу [14, с. 19–41]. Вебер розробив концепцію «ідеальних типів» релігійних організацій (церква, секта, культ) та типологію релігійного лідерства (пророк, жрець, маг). Його порівняльний аналіз світових релігій показав, що кожна з них формує специфічний етос, який впливає на всі аспекти життя суспільства [14, с. 42–64].

Карл Маркс мав критичний погляд на релігію. Він бачив у ній інструмент підтримки соціальної нерівності, називаючи релігію опіумом для народу [15]. З точки зору Маркса, релігія примушує знедолених миритися зі своїм становищем, обіцяючи винагороду в потойбічному житті. Таким чином релігія служить інтересам правлячих класів, заважаючи соціальним перетворенням. Маркс розглядав релігію як форму відчуженої свідомості, яка виникає через те, що люди не контролюють умови свого існування [15].

Сучасна наукова думка спирається на класичні теорії, але розвиває нові підходи до вивчення релігійних явищ. Методологічною основою соціологічного вивчення релігії є кілька теоретичних підходів, кожен з яких пропонує свій погляд на роль релігії в суспільстві.

Функціоналістський підхід, започаткований Дюркгеймом, розглядає релігію через призму тих функцій, які вона виконує для суспільства [14, с. 66–89]. Сучасні функціоналісти, зокрема Толкотт Парсонс і Роберт Мертон, розвинули ці ідеї, показавши, як релігія сприяє соціальній інтеграції, підтримує моральний порядок, надає сенс людському існуванню. Функціоналісти підкреслюють, що релігія виконує важливі латентні функції – непередбачені наслідки релігійної діяльності, які можуть бути як позитивними, так і негативними [14, с. 90–107].

Конфліктний підхід, що спирається на ідеї Маркса, акцентує увагу на тому, як релігія може підтримувати нерівність та провокувати протистояння. Сучасні теоретики конфлікту аналізують, як релігійні організації використовують владу, як релігія легітимізує соціальні привілеї певних груп. Цей підхід допомагає зрозуміти релігійні конфлікти, боротьбу між різними конфесіями за вплив у суспільстві.

Інтераціоналістський підхід вивчає релігійний досвід на рівні повсякденних взаємодій між людьми. Представники цього напрямку, зокрема Пітер Бергер і Томас Лукман, розглядають релігію як соціальну конструкцію, що виникає через символічну взаємодію. Вони досліджують, як люди інтерпретують релігійні символи, як формується релігійна ідентичність, як релігійні смисли передаються від покоління до покоління.

Важливим напрямком сучасних досліджень є теорія секуляризації. Вона стверджує, що в сучасному світі відбувається процес зменшення впливу релігії на різні сфери суспільного життя. Проте останні десятиліття показали, що секуляризація не є лінійним і однозначним процесом. У багатьох регіонах світу спостерігається релігійне відродження, виникають нові форми

релігійності. Це спонукало соціологів переглянути теорію секуляризації та розробити концепції десекуляризації та постсекулярного суспільства.

Особливу увагу приділяють вивченню нових релігійних рухів, що масово з'являються в другій половині XX століття. Соціологи аналізують причини їхньої популярності, механізми залучення послідовників, соціальні наслідки діяльності цих організацій. Актуальною є проблема релігійного фундаменталізму та його впливу на політичну стабільність у різних регіонах світу.

В українській науці релігія довгий час досліджувалася крізь матеріалістичну парадигму радянського періоду, яка спотворювала суть релігійних явищ. Релігію подавали як ворожу ідеологію, що підлягає викоріненню. Це відірвало нашу науку від світових досягнень у цій сфері. Лише після здобуття незалежності в Україні почали розвиватися об'єктивні соціологічні дослідження релігії, які враховують її справжню роль у житті суспільства.

Важливим напрямком є вивчення релігійної ситуації в сучасній Україні. Згідно з дослідженнями, рівень релігійності населення становить близько 70 відсотків. При цьому спостерігається значна регіональна диференціація: на Заході країни релігійність досягає майже 90 відсотків, тоді як на Півдні і Сході – близько 50–60 відсотків. Більшість громадян ідентифікують себе з православ'ям, помітною є також частка греко-католиків, особливо в західних областях. Протестантські конфесії, хоча й менш численні, демонструють стійке зростання кількості послідовників.

Характерною особливістю релігійної ситуації в Україні є те, що для багатьох громадян релігійна ідентичність має більше культурне, ніж власне релігійне значення [16]. Люди вважають себе віруючими, але при цьому не дотримуються релігійних практик, рідко відвідують церкву, не знають основ віровчення. Соціологи називають це «номінальною релігійністю». Такий тип релігійності є наслідком радянського періоду, коли релігійні традиції були перервані.

Після здобуття незалежності в Україні відбулося значне збільшення кількості релігійних організацій. Якщо в 1991 році їх налічувалося близько 9 тисяч, то на початку XXI століття – понад 30 тисяч. Зросла чисельність духовенства, відкрилися духовні навчальні заклади, активізувалася видавнича діяльність церков. Водночас це призвело до загострення міжконфесійних відносин, особливо між різними гілками православ'я.

Важливою подією в релігійному житті України стало надання Томосу про автокефалію Православної Церкви України в 2019 році [17, с. 6–7]. Це рішення мало не лише релігійне, а й політичне значення, оскільки відображало прагнення України до повної незалежності від росії. Водночас воно викликало нові конфлікти, пов'язані з перереєстрацією парафій та переходом громад з однієї церкви до іншої.

Соціологічні дослідження показують, що релігія в Україні відіграє неоднозначну роль. З одного боку, церкви користуються високим рівнем довіри населення, вищим за довіру до державних інституцій. Релігійні організації активно займаються благодійністю, підтримують соціально незахищені верстви населення, сприяють збереженню культурної спадщини. З іншого боку, релігійні конфлікти поглиблюють суспільні розколи, а діяльність деструктивних сект становить загрозу для психологічного здоров'я громадян.

Дослідження соціальної ролі релігії має практичне значення для розуміння процесів, що відбуваються в українському суспільстві. Релігія може виступати як чинником згуртування нації, так і джерелом соціальних протиріч. Це особливо важливо в умовах, коли Україна переживає складний період російської агресії. У сьогоденні релігійні організації беруть активну участь у громадському житті, впливають на формування морально-етичних норм, розвиток культури, займаються благодійною діяльністю.

Взагалі, з нашої точки зору, найважливіше соціальне значення релігії потребує переосмислення у контексті розуміння її трансцендентальної абстракції, яка набуває характеру вищої цінності і мети соціального буття, трансформується в систему загальнолюдських цінностей, забезпечуючи цілісне функціонування сучасного суспільства.

Уявлення про мораль повинні мати для людства як глобальний, так і локальний характер. Їх прояв в повсякденних практиках дозволяє відзначати загальні уявлення про мораль. Вибір, який робить людина кожен день, визначає, які норми і цінності будуть керувати її рішеннями в майбутньому.

Для людства мораль хороша як імператив, але, на жаль, значна частина індивідів, соціальних груп, країн не користується мораллю як практичним інструментом поведінки. Це означає, що всім відомі і загальноприйняті норми моралі в даний час втрачають свою абсолютну значимість. Трансформуються норми і підвалини допустимого або неприпустимого, істинного і помилкового, розширюються як особисті, так і соціальні, культурні межі прийнятної поведінки і мислення. Це означає зміну парадигм мислення, способу життя, світогляду та цінностей. І саме тому значення моралі як категоричного імперативу і соціології моралі як форми суспільної свідомості, сукупності норм і принципів, якими люди керуються в своїй поведінці сьогодні настільки велике і визначальне для майбутнього людства.

Висновки. Релігія є суттєвим елементом суспільної системи. У традиційному суспільстві релігія підпорядковує собі соціокультурні інститути, в сучасному суспільстві метамодерну вона конкурує зі світськими ціннісними ідеологемами. Будь-яка соціокультурна система являє собою різні способи взаємодії окремих суб'єктів за допомогою спеціально створених засобів – артефактів. Способи взаємодії залежать від характеру використовуваних артефактів. Залежно від переважання того чи іншого способу взаємодії індивідів в соціокультурній системі виділяються різні сфери життєдіяльності. Ці сфери відіграють важливу роль в соціокультурних трансформаціях, найбільш повно виражається в переході від однієї стадії розвитку системи до іншої. В рамках нашого дослідження ми розглядаємо історичні стадії становлення суспільної системи в її русі від традиційного суспільства до все більш проступаючого глобального співтовариства метамодерну.

Соціокультурна трансформація. обумовлює перехід від його традиційного стану до стану метамодерну, ґрунтується на глобальних змінах соціальної організації і відтворення культури та уявляє собою глобально-інноваційне перетворення суспільства, засноване на змінах системи цінностей, світогляду, розуміння моральних складових буття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова Ю.В. Соціокультурна трансформація буття українського етносу в умовах європейської інтеграції та сучасної глобалізації. *Філософія. Культура. Життя*. 2016. Вип. 43. С. 5–17.
2. Канак Ф.М. Перехідний стан буття: поняття і місце в трансформаціях. *Філософська думка*. 2001. № 4. С. 14–36.
3. Катаєв С.Л. Консервативні та модернізаційні компоненти соціокультурної трансформації. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2000. № 1. С. 76–81.
4. Копера І.С. Соціокультурна трансформація молодіжного середовища в Україні в епоху глобалізації: дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03. Київ, 2013. 182 с.
5. Танчер В.В. Соціальні трансформації та виклики соціології ХХІ століття. Суспільна трансформація: концептуалізація, тенденції, український досвід / за ред. В.В. Танчера, В.П. Степаненка. Київ : Інститут соціології НАН України, 2004. С. 13–26.
6. Борінштейн Є.Р. Духовність, мораль і освіта як складові нової соціокультурної реальності. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. 2004. №2 (14). С. 23–29.
7. Борінштейн Є.Р. Особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства: Монографія. Одеса : Астропринт, 2006. 400 с.
8. Борінштейн Є.Р. Релігійна складова соціокультурної трансформації. *Актуальні проблеми політики*. Вип. 16. Одеса : Юрид. л-ра, 2003. С. 577–587.
9. Борінштейн Є.Р. Соціокультурна трансформація в Україні. Культурна політика в Україні у контексті світових трансформаційних процесів: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : ДАККіМ, 2001. С. 58–61.
10. Борінштейн Є.Р. Трансформаційні процеси в суспільстві: навчально-методичний посібник. Одеса : «ВМВ», 2014. 48 с.
11. Перегуда Є. В., Авдєєнко О. Д., Дьомкін П. О. та інші. Соціологія : навчальний посібник. Київ : КНУБА, 2012. 140 с.
12. Durkheim Émile. The Elementary Forms of Religious Life. New York : Free Press, 1995. 464 p.
13. Weber M. The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism / transl. by Talcott Parsons ; with an introduction by Anthony Giddens. London and New York : Routledge, 2001. 272 p.
14. Emerson M. O., Monahan S. C., Mirola W. A. Religion Matters: What Sociology Teaches Us about Religion in Our World. Boston : Pearson, 2011. 352 p.

15. Papke D. R. Karl Marx on Religion. Marquette University Faculty Blog, 2015. URL: <http://www.law.marquette.edu/facultyblog/2015/01/karl-marx-on-religion/comment-page-1> (дата звернення: 15.11.2025).

16. Вербець В. В., Субот О. А., Христюк Т. А. Соціологія : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2009. 550 с.

17. Здіорук С. І., Токман В. В. Державно-церковні та суспільно-релігійні відносини в умовах війни Росії проти України : аналітична доповідь. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2023. 44 с.

REFERENCES

1. Antonova, Yu.V. (2016). Sotsiokulturna transformatsiia buttia ukrainskoho etnosu v umovakh yevropeiskoi intehratsii ta suchasnoi hlobalizatsii [Sociocultural transformation of the existence of the Ukrainian ethnic group in the context of European integration and modern globalization]. *Filosofia. Kultura. Zhyttia*. Vyp. 43. S. 5–17. [in Ukrainian].

2. Kanak, F.M. (2001). Perekhidnyi stan buttia: poniattia i mistse v transformatsiiakh [Transitional state of being: concept and place in transformations]. *Filosofska dumka*. № 4. S. 14–36. [in Ukrainian].

3. Kataiev, S.L. (2000). Konservativni ta modernizatsiini komponenty sotsiokulturnoi transformatsii [Conservative and modernizing components of socio-cultural transformation]. *Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh*. № 1. S. 76–81. [in Ukrainian].

4. Kopera, I.S. (2013). Sotsiokulturna transformatsiia molodizhnogo seredovyscha v Ukraini v epokhu hlobalizatsii [Sociocultural transformation of the youth environment in Ukraine in the era of globalization] : dys. ... kand. filosof. nauk : 09.00.03. Kyiv. 182 s. [in Ukrainian].

5. Tancher, V.V. (2004). Sotsialni transformatsii ta vyklyky sotsiologhii XXI stolittia. Suspilna transformatsiia: kontseptualizatsiia, tendentsii, ukrainskyi dosvid [Social transformations and challenges of sociology of the XXI century] / za red. V.V. Tanchera, V.P. Stepanenka. Kyiv: Instytut sotsiologhii NAN Ukrainy. S. 13–26. [in Ukrainian].

6. Borinshtein, Ye.R. (2004). Dukhovnist, moral i osvita yak skladovi novoi sotsiokulturnoi realnosti [Spirituality, morality and education as components of a new socio-cultural reality]. *Naukove piznannia: metodolohiia ta tekhnolohiia*. № 2 (14). S. 23–29. [in Ukrainian].

7. Borinshtein, Ye.R. (2006). Osoblyvosti sotsiokulturnoi transformatsii suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Features of sociocultural transformation of modern Ukrainian society]: Monohrafiia. Odesa : Astroprynt. 400 s. [in Ukrainian].

8. Borinshtein, Ye.R. (2003). Relihiina skladova sotsiokulturnoi transformatsii [Religious component of sociocultural transformation]. *Aktualni problemy polityky*. Vyp. 16. Odesa: Yuryd. l-ra, S. 577–587. [in Ukrainian].

9. Borinshtein, Ye.R. (2001). Sotsiokulturna transformatsiia v Ukraini [Sociocultural transformation in Ukraine]. *Kulturna polityka v Ukraini u konteksti svitovykh transformatsiinykh protsesiv: Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kyiv: DAKKiM. S. 58–61. [in Ukrainian].

10. Borinshtein, Ye.R. (2014). Transformatsiini protsesy v suspilstvi [Transformation processes in society]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Odesa: «VMV». 48 s. [in Ukrainian].

11. Perehuda, Ye. V., Avdieienko, O. D., Domkin, P. O. et al. (2012). Sotsiologhiia [Sociology] : navchalnyi posibnyk. Kyiv : KNUBA. 140 s. [in Ukrainian].

12. Durkheim Émile. (1995). The Elementary Forms of Religious Life. New York : Free Press. 464 p.

13. Weber, M. (2001). The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism / transl. by Talcott Parsons ; with an introduction by Anthony Giddens. London and New York : Routledge. 272 p.

14. Emerson, M. O., Monahan, S. C., & Mirola, W. A. (2011). Religion Matters: What Sociology Teaches Us about Religion in Our World. Boston : Pearson. 352 p.

15. Papke, D. R. Karl Marx on Religion. Marquette University Faculty Blog, 2015. Retrieved from: <http://www.law.marquette.edu/facultyblog/2015/01/karl-marx-on-religion/comment-page-1> (date of request: 15.11.2025).

16. Verbets, V. V., Subot, O. A., & Khrystiuk, T. A. (2009). Sotsiologhiia [Sociology] : navchalnyi posibnyk. Kyiv : Kondor. 550 s. [in Ukrainian].

17. Zdiuruk, S. I., & Tokman, V. V. (2023). Derzhavno tserkovni ta suspilno relihiini vidnosyny v umovakh viiny Rosii proty Ukrainy [State-church and socio-religious relations in the context of Russia's war against Ukraine]: analitychna dopovid. Kyiv : Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. 44 s. [in Ukrainian].

Borinshtein Yevgen RuslavovychDoctor of Philosophical Sciences, Professor,
Head of the Department of Philosophical and

Sociological Studies and Sociocultural Practices

The State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky»

26, Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine

orcid.org/0000-0002-0323-4457

**THE INFLUENCE OF RELIGION ON THE SOCIOCULTURAL
TRANSFORMATION OF MODERN SOCIETY:
A PROBLEMATIC FIELD IN THE SOCIOLOGY OF MORALITY**

Relevance of the study. Religion as a system of worldview and way of life retains its role as one of the leading regulators of social relations in the modern world. Researchers note the facts of increasing attraction to religion on the part of various social and cultural groups of people.

The current sociocultural situation on the planet allows us to conclude that religion will retain its role as the foundation of universal ethical prescriptions in the comprehensive future, the need to appeal to which will constantly increase. Religious morality as a system of norms that limit the material needs of a person and reorient him to the humanitarian component of life support may well be used with certain adjustments in the current situation.

Religion retains its significance at the present time and as a way for an individual to find stable foundations for his existence. All this testifies to the significant potential of modern religions to influence the culture of modern man and, consequently, to preserve their role as the origins and conductors of sociocultural transformations.

The aim of the work is the influence of religion on the sociocultural transformation of modern society in the context of the significance of the moral component. The **object of research** is religion as an element of the social system. The **subject of the research** is the influence of religion on the socio – cultural transformation of modern society.

The theoretical and methodological foundations of the research, we can distinguish: analysis of scientific literature; comparative method; system approach; historical method; method of secondary analysis of sociological research.

Results. The peculiarity of the religious worldview is that any individual event has meaning due to its connection with the general picture of the world, in its transcendental meaning. Religion translates culture selectively, reducing it to a general factor that expresses the unity of the entire particular culture. The modern world is characterized by an increasing role of the influence of religion on the identity of individuals, social and cultural groups. The focus of modern scientific knowledge is the influence of the religious factor on civilizational processes in society, in particular on sociocultural transformation. This situation, together with the modification of the functioning of morality as a social institution, requires a revision of the conceptual and conceptual continuum, interpretive potential and methods of promoting the system of universal values.

Key words: religion, morality, sociology of religion, sociology of morality, sociocultural transformation, universal values, value system, humanism, modern society, metamodern society.

Дата надходження статті: 15.10.2025

Дата прийняття статті: 07.11.2025

Опубліковано: 29.12.2025